

Verjaring opeisbare vordering van kinderen bij ouderlijke boedelverdeling: pas op voor de boze stiefmoeder!

Mr. J.F.V.N. Verploegen en mr. M.D.E. Elsinghorst, datum 26-08-2022

Datum

26-08-2022

Auteur

Mr. J.F.V.N. Verploegen en mr. M.D.E. Elsinghorst¹

Folio weergave

[Download gedrukte versie \(PDF\)](#)

JCDI

JCDI:ADS659595:1

Vakgebied(en)

Belastingrecht algemeen (V)

Op 8 februari 2022 deed Hof Den Bosch een bijzondere uitspraak (ECLI:NL:GHSHE:2022:301). Het ging hierbij om vorderingen van kinderen op hun vader naar aanleiding van het overlijden van hun moeder in 1987. Moeder had in haar testament een zogenoemde ouderlijke boedelverdeling opgenomen, zodat vader enige rechthebbende werd van de goederen (en schulden) van de nalatenschap.

De kinderen kregen een vordering op vader ter grootte van hun kindsdeel. In het testament was bepaald dat de geldvorderingen onder meer opeisbaar waren bij zijn hertrouwen. Vader hertrouwde in 1988, maar de vorderingen werden niet opgeëist door de kinderen. Dit hadden zij beter wel kunnen doen, omdat door het hof geoordeeld werd dat de geldvorderingen verjaard waren, ook al dachten de kinderen dat hiervan geen sprake was omdat zij met vader en stiefmoeder hierover een overeenkomst hadden gesloten. De goedheid van de kinderen na het eerste overlijden wordt hier door de rechter genadeloos afgestraft.

De ouderlijke boedelverdeling, hoe zit het ook al weer?

Onder het tot 1 januari 2003 geldende erfrecht was er geen wettelijke regeling waarbij gehuwde partners elkaar automatisch beschermd achter konden laten. De wet schreef enkel voor wie de erfgenamen waren na een overlijden. Dit waren in een gezinssituatie de langstlevende echtgenoten en de kinderen. Doordat de kinderen en de langstlevende echtgenoot de enige erfgenamen waren, ieder voor een gelijk (onverdeeld) aandeel, zaten zij met elkaar in een onverdeeldeheid. Het vorenstaande betekent dat ieder van de deelgenoten te allen tijde de verdeling van deze onverdeeldeheid kan vorderen. Het erfrecht kent geen democratie. Als de langstlevende en de kinderen in een onverdeeldeheid zitten, dan is het niet zo dat de meeste stemmen gelden; alle deelgenoten moeten meewerken aan de verdeling.

Onder het oude erfrecht werd getracht de wens van partners om elkaar verzorgd achter te laten zonder medewerking van de kinderen via een testamentaire regeling vorm te geven. Een aanknopingspunt hiervoor werd gevonden in art. 4:1167 van het oud BW. Dit artikel bood de mogelijkheid een verdeling tot stand te brengen tussen afstammelingen en een langstlevende echtgenoot middels een testament. Art. 3:186 BW was niet van toepassing op een dergelijke verdeling, waardoor voor de overgang van het aan ieder der deelgenoten toegedeelde geen levering meer vereist was. Hieruit is de zogeheten 'ouderlijke boedelverdeling' ontstaan.

De erflater bracht in zijn testament alvast de verdeling van zijn nalatenschap tot stand. Hij deelde alle goederen toe aan de langstlevende. Dit ging in tegen de regel dat alle deelgenoten mee moesten werken aan de verdeling. Na het overlijden van de eerste van de echtgenoten werd die verdeling toegerekend aan de erfgenamen alsof zij deze verdeling zelf hadden gemaakt. In de regel gingen dan alle goederen naar de langstlevende partner, de kinderen kregen een vordering toegedeeld overeenkomend met de waarde van hun erfdeel. Vaak was in de ouderlijke boedelverdeling de bepaling opgenomen inhoudende dat die vordering niet meteen uitgekeerd werd, maar pas opeisbaar was als ook de langstlevende echtgenoot er niet meer is of als hij ging hertrouwen et cetera. Dit moest expliciet vastgelegd worden in het testament; de wet bood hier geen aanknopingspunten voor.

De vraag die opkwam is of de kinderen genoeg moesten nemen met een niet opeisbare vordering. Deze vraag is door de Hoge Raad op 14 mei 1972 beantwoord in het arrest Meerzicht (ECLI:NL:PHR:1972:AC2476). Hier heeft de Hoge Raad bepaald dat de ouderlijke boedelverdeling de enige regeling is waarmee het recht van de legitimaris op goederen van de

nalatenschap opzij kan worden gezet. De kinderen hadden dus geen recht meer op goederen, ze moesten dulden dat ze een vordering kregen. Maar moeten ze ook dulden dat ze in de erfrechtelijke wachtkamer worden gezet? Dit op grond van een bepaling in het testament waardoor ze het geldbedrag pas veel later kregen? Dit heeft de Hoge Raad op 30 november 1945 bepaald in het arrest De Visser/Harms (ECLI:NL:HR:1945:14). Hier werd de zogeheten verzorgingsgedachte voor de langstlevende ontwikkeld. In principe hoeven de kinderen dit niet te dulden, maar als de langstlevende echtgenoot verzorgingsbehoefig is en de eerst overleden partner een dringende morele verplichting heeft (natuurlijke verbintenis) om de langstlevende partner verzorgd achter te laten, dan was het mogelijk de kinderen in de erfrechtelijke wachtkamer te zetten en (voorlopig) te laten.

Wettelijke verdeling als ‘codificatie’ van de ouderlijke boedelverdeling

Toen werd het 1 januari 2003. Vele uiterste willen werden tot dat moment gemaakt met het oog op bescherming van de langstlevende echtgenoot tegen aanspraken van legitimarissen. Het nieuwe recht biedt de mogelijkheid de positie van de langstlevende tegen aanspraken van legitimarissen te beschermen, hetzij doordat de wettelijke verdeling van toepassing is, hetzij door aan de making de voorwaarde van art. 4:82 BW te verbinden, op grond van welke de vordering van een legitimaris, voor zover deze ten laste zou komen van de making aan de langstlevende echtgenoot, eerst opeisbaar is na diens overlijden.

De wettelijke verdeling is gebaseerd op de hiervoor beschreven praktijk van de ouderlijke boedelverdeling. Wat daar in de praktijk werd gedaan is sinds 1 januari 2003 opgeschreven in art. 4:13 BW en verder. De wettelijke verdeling biedt ook aanknopingspunten voor de vraag wanneer de geldvorderingen van de kinderen opeisbaar worden. In art. 4:13 lid 3 BW is bepaald dat de geldvordering opeisbaar is indien de echtgenoot in staat van faillissement is verklaard of ten aanzien van hem de schuldsaneringsregeling natuurlijke personen van toepassing is verklaard of wanneer de echtgenoot is overleden. De vordering is ook opeisbaar in door de erflater bij uiterste wilsbeschikking genoemde gevallen, hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een bepaald tijdstip (tien jaar na het overlijden) of voorval (hertrouwen, emigratie, opname in een verzorgingstehuis en dergelijke). De wettelijke opeisbaarheidsgronden kunnen bij testament niet uitgesloten worden.

Is het uitbreiden van de opeisingsgronden bij hertrouwen aanvaardbaar?

De vraag of het uitbreiden van de opeisingsgronden ingeval van hertrouwen van de langstlevende toelaatbaar is, heeft de minister bevestigend beantwoord, zo blijkt uit de parlementaire geschiedenis ([Kamerstukken II 1997/98, 17141, 25](#), p. 4). Hierin staat het volgende vermeld:

“... bijvoorbeeld als de nieuwe echtgenoot in een financieel slechte positie verkeert en de langstlevende echtgenoot van de erflater bij hertrouwen de kinderen moet uitbetalen. Hetzelfde kan zich voordoen wanneer de nieuwe partner van de langstlevende echtgenoot net als deze in de omstandigheid verkeert dat zijn kinderen niet opeisbare vorderingen hebben die door hertrouwen opeisbaar zouden worden. Hieruit blijkt ook dat door opeisbaarheid bij hertrouwen de verzorging van de echtgenoot van de erflater in de knel zou kunnen komen. Deze opeisbaarheidsgrond past daarom niet in het erfrecht bij versterf, dat immers geldt wanneer geen testament is gemaakt. Ter vermijding van misverstand wijs ik erop dat men in de bestaande praktijk van de testamentaire ouderlijke boedelverdeling de opeisbaarheid zonder meer bij hertrouwen in de regel juist wil vermijden. Zo treedt de opeisbaarheid bijvoorbeeld alleen in indien niet voldoende zekerheid wordt gesteld of indien niet bij huwelijksvoorwaarden wordt overeengekomen dat de aanbrenge ten huwelijk niet in een huwelijksgemeenschap valt en evenmin wordt betrokken in enigerlei huwelijksvermogensrechtelijke verrekening. In het nieuwe versterferfrecht is het aangaan van een huwelijk niet het aanknopingspunt om de vordering opeisbaar te maken maar om de kinderen mede tot zekerheid van hun vordering een wilsrecht te geven tot overdracht van goederen onder voorbehoud van vruchtgebruik. Door de vorderingen van de kinderen bij hertrouwen van de langstlevende echtgenoot niet zonder meer opeisbaar te maken maar wel mede tot zekerheid van hun vorderingen een wilsrecht te geven, komt de voorgestelde regeling naar haar strekking overeen met de strekking van de meeste testamentaire ouderlijke boedelverdelingen in de huidige praktijk. Voor de meeste gevallen wordt daarmee een regeling gegeven waarvoor men niet naar de notaris hoeft en die aansluit bij de maatschappelijke realiteit.”

De staatssecretaris geeft vervolgens nog aan:

“Zoals uit de in het verslag genoemde passages van Asser-Van der Ploeg-Perrick blijkt, is over de voorwaarde van niet hertrouwen bij testamentaire makingen in verschillende tijden en door verschillende auteurs uiteenlopend geoordeeld. Tegenover het stellige oordeel van Perrick dat een dergelijke voorwaarde onzedelijk is, staat bijvoorbeeld de mening van Luijten, dat een erflater alleszins redelijke motieven kan hebben voor het stellen van de voorwaarde, zoals het vinden van een compromis tussen de belangen van de langstlevende echtgenoot en de kinderen (Klaassen-Eggens-Luijten, blz. 62). Ik ben niet van oordeel dat de inhoud van de voorwaarde als zodanig onaanvaardbaar is. Uiteindelijk is het echter aan de rechter om in een concreet geval uit te maken of een bepaling al dan niet onzedelijk is.”

In de testamentenpraktijk is het gangbaar de opeisingsgronden uit te breiden ingeval van hertrouwen of het aangaan van een geregistreerd partnerschap. Hierop bestaan nuanceringen, bijvoorbeeld dat hertrouwen of het aangaan van een geregistreerd partnerschap wel is toegelaten ingeval daarbij huwelijkse voorwaarden of partnerschapsvoorwaarden worden gemaakt. Deze voorwaarden moeten dan uitsluiting van elke huwelijksvermogensrechtelijke gemeenschap inhouden en mogen geen verrekenbeding in de zin van afdeling 2, titel 8, Boek 1 BW bevatten. Dit dient dan ook te gelden na een wijziging van de voorwaarden tijdens het huwelijk of geregistreerd partnerschap.

Is een opeisbare geldvordering na aanleiding van een ouderlijke boedelverdeling of wettelijke verdeling vatbaar voor verjaring?

Een geldvordering op grond van een getroffen ouderlijke boedelverdeling of wettelijke verdeling is, net als iedere andere vordering, vatbaar voor verjaring. De verjaringstermijn vangt aan op het moment dat de vordering opeisbaar is geworden. In de uitspraak van Rechtbank Noord-Nederland van [3 augustus 2016, ECLI:NL:RBNNE:2016:3664](#), werd over een dergelijke situatie geoordeeld. In deze zaak had dochter een vordering op haar vader uit hoofde van het testament van haar moeder, op grond van een [ouderlijke boedelverdeling](#). In dit testament van moeder was een opeisbaarheidsclausule opgenomen voor (onder andere) de situatie dat vader ongehuwd zou gaan samenwonen. Vader ging in 1994 samenwonen met een nieuwe partner. De rechtbank oordeelt dat het verjaringsberoep slaagt. Hiertoe is het volgende redengevend. Op grond van art. 3:306 BW verjaart een vordering als de onderhavige door verloop van 20 jaren, nu de wet ten aanzien hiervan niet anders bepaalt. Deze verjaringstermijn is op grond van art. 3:313 BW gaan lopen vanaf het moment dat de vordering opeisbaar is geworden. Gelet op de in het testament opgenomen opeisingsgronden zal moeten worden uitgegaan van het moment dat vader en zijn nieuwe partner zijn gaan samenwonen. Hof Arnhem-Leeuwarden oordeelde in zijn uitspraak van 14 augustus 2018 (ECLI:NL:2018:GHARL:2018:7343) in gelijke zin.

Ook werd in de uitspraak van Rechtbank Noord-Nederland van [3 augustus 2016](#) iets gezegd over de toelaatbaarheid van het opnemen van een dergelijke opeisingsgrond. Deze acht de rechtbank niet in strijd met de openbare orde of de goede zeden, temeer nu de partner van vader weersproken heeft dat de maatschappelijke opvattingen destijds en thans tot die conclusie dwingen. Voorts doet de rechtbank haar oordeel steunen op de goede bedoeling die vader wordt verondersteld te hebben gehad bij het opnemen van de bepaling.

Overigens is het mogelijk de verjaringstermijn te stuiten op grond van art. 3:318 BW. In het berechte geval slaagde dit beroep niet.

De casus

In het door Hof Den Bosch berechte geval van 8 februari 2022 ging het over de volgende situatie. Vader en moeder waren gehuwd in de algehele gemeenschap van goederen. Uit dat huwelijk waren twee kinderen geboren. Moeder overlijdt in 1987 onder achterlating van een testament, waarin zij een ouderlijke boedelverdeling heeft getroffen. Ten aanzien van de geldvorderingen van de kinderen heeft zij in haar testament bepaald, dat de aan haar kinderen toegeedeelde geldvorderingen ten laste van vader *'opeisbaar zijn zes maanden na het overlijden van mijn genoemde echtgenoot danwel onmiddellijk in de gevallen als bedoeld in artikel 160 Boek 1 Burgerlijk Wetboek, alsmede wanneer hij mocht worden failliet verklaard of surseance van betaling mocht aanvragen'*.

Vader hertrouwt in 1988. Dat betekent dat de geldvorderingen van de kinderen op dat moment onmiddellijk opeisbaar zijn geworden. Nu vader in 1988 is hertrouwd, zouden de vorderingen van zijn kinderen in 2008 zijn verjaard (art. 3:306 BW en art. 3:313 BW jo. art. 73 Overgangswet NBW).

De kinderen voerden aan dat zij met hun stiefmoeder in 2005 (dus voordat de geldvorderingen waren verjaard) een overeenkomst hadden gesloten op grond waarvan zij hun geldvorderingen pas zouden opeisen bij het overlijden van de langstlevende van vader en stiefmoeder. Dit betoog baat hen niet. Al zou dit zijn overeengekomen, dan nog geldt dat daardoor niet kan worden afgeweken van de andersluidende bepalingen in het testament van moeder en de wettelijke verjaringstermijnen. Dat de kinderen er in de gegeven omstandigheden voor hebben gekozen de opeisbaarheid te laten ingaan op het moment van overlijden van de langstlevende van hun vader en stiefmoeder komt derhalve voor hun rekening en risico, aldus het hof. De goedheid van de kinderen wordt door deze uitspraak van het hof dus genadeloos afgestraft!

De gevolgen van de uitspraak voor de (agrarischnotariële) praktijk

Tijden zijn veranderd en relaties duren soms niet meer zo lang dat men door de dood van elkaar wordt gescheiden. We leven in een tijd waarin fusiegezinnen en cadeaukinderen eerder regel dan uitzondering lijken. De adviseur op notarieel (agrarischnotariële) gebied zal hierin moeten meebewegen. Een casus zoals geschetst in het berechte geval is aan de orde van de dag, ook in de agrarischnotariële adviespraktijk. De vraag is hoe een dergelijke problematische situatie kan worden

voorkomen.

Op de eerste plaats zal de oplossing kunnen worden gevonden in het formuleren van de opeisingsgronden in het testament. Het niet mogen gaan hertrouwen of gaan samenwonen zonder dat de geldvorderingen van de kinderen opeisbaar zijn, zou kunnen worden genuanceerd door te bepalen dat dit wel mogelijk is, ingeval er huwelijkse voorwaarden gelden die een uitsluiting van een gemeenschap van goederen of verrekenbedingen inhouden.

Mocht dit niet meer mogelijk zijn omdat het testament al door het overlijden van de eerst stervende ouder kracht is geworden, dan kan een deugdelijke overeenkomst worden opgemaakt tussen de langstlevende ouder, de stiefouder en de kinderen. Zoals hiervoor is weergegeven kan men niet tornen aan de wettelijke opeisbaarheidsgronden. Wel kan men afspraken maken over de inmiddels opeisbare geldvorderingen door bijvoorbeeld vast te leggen dat een bedrag gelijk aan de geldvorderingen door de langstlevende ouder en de stiefouder wordt 'terug geleend' van de kinderen. Bij deze overeenkomst van geldlening kan dan worden bepaald dat de geldvorderingen opeisbaar zijn bij het overlijden van de langstlevende ouder en de stiefouder. Ook andere opeisingsgronden kunnen worden geformuleerd, bijvoorbeeld als zich ten aanzien van de langstlevende ouder en de stiefouder de volgende situaties voordoen:

- aanvraag van surseance van betaling;
- ondercuratelestelling;
- het ongehuwd gaan samenwonen;
- onderbewindstelling van goederen;
- hertrouwen of het aangaan van een partnerschap.

Fiscaal zal men beducht moeten zijn voor art. 15 Sw. Hierin is een fictie opgenomen voor leningen die direct opeisbaar zijn. Bij deze leningen wordt een schenking aangenomen als de rente lager is dan 6%. De werking van art. 15 Sw kan vermeden worden door een rente van minimaal 6% af te spreken vanaf het moment van opeisbaarheid. Is de lening nog niet opeisbaar, dan zal een zakelijke rente dienen te gelden.

Voetnoten

[1]

Mr. J.F.V.N. Verploegen en mr. M.D.E. Elsinghorst zijn als notaris respectievelijk kandidaat-notaris verbonden aan Bruggink & van Beek Notarissen te Wijchen. j.verploegen@bvbnotarissen.nl, m.elsinghorst@bvbnotarissen.nl, www.bvbnotarissen.nl.